

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ GERHARD REISCHL
ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΧΘΗΣΑΝ ΣΤΙΣ 11 ΜΑΪΟΥ 1982¹

*Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,*

Τόν Σεπτέμβριο του 1971 ο Ivenel, ενάγων στην κυρία δίκη, κάτοικος Στρασβούργου, και ο Schwab, εναγόμενος στην κυρία δίκη, έχων την έκμετάλλευση εργοστασίου μηχανών στην Όμοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, συνήψαν σύμβαση, σύμφωνα με τους όρους της οποίας ο ενάγων ανέλαμβανε την πώληση μηχανών στην Γαλλία για λογαριασμό του εναγομένου και θά εισέπραττε ως έκ τούτου προμήθεια 15%, επί του ποσού κάθε παραγγελίας. Έπειδή από τόν Αύγουστο 1975 ο εναγόμενος δεν κατέβαλλε πλέον τίς προμήθειες, ο ενάγων υπεχρεώθη να παύσει την άσκηση των δραστηριοτήτων του για λογαριασμό του πρώτου από τόν Ιούλιο του 1976.

Ο ενάγων θεωρεί ότι τό γεγονός αυτό συνιστά καταγγελία της συμβάσεως της οποίας ο εναγόμενος φέρει την ευθύνη. Για τόν λόγο αυτό, τόν Ιανουάριο του 1977, ενήγαγε ενώπιον του Conseil de Prud'hommes Commerciaux του Στρασβούργου τόν εναγόμενο ζητώντας την καταβολή διαφόρων ποσών (προμηθειών, αποζημιώσεων λόγω απώλειας πελατείας και λόγω μη τηρήσεως της προθεσμίας απολύσεως, καθώς και αποδοχών χρόνου άδειας, τέλος δε έξοφλήσεως ενός αποκαλουμένου έσωτερικού λογαριασμού).

Έπειδή ο εναγόμενος προέβαλε τίς ενστάσεις της καθ' ύλην και κατά τόπον άναρμοδιότητας του έπιληφθέντος δικαστηρίου, τό τελευταίο εξέδωσε στις 17 Απριλίου 1978 απόφαση επί της άρμοδιότητος του. Κρίνοντας ότι επί της διαφοράς έπρεπε να εφαρμοσθεί ή άρχή ότι δόση τών αίτημάτων του ενάγοντος αποτελεί ή σύμβαση εργαίας, τό δικαστήριο έκηρύχθη καθ' ύλην άρμόδιο.

Περαιτέρω, έκηρύχθη και κατά τόπον άρμόδιο δυνάμει του άρθρου 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως περί άρμοδιότητος τών δικαστηρίων και έκτελέσεως τών αποφάσεων επί άστικων και έμπορικων υποθέσεων (έφ' έξης: «ή σύμβαση»), τό όποιον όρίζει:

«Τό πρόσωπο πού έχει την κατοικία του στό έδαφος συμβαλλομένου κράτους δύναται να έναχθει σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος:

1. αν πρόκειται για διαφορά έκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εξέτελέσθη ή πρέπει να έκτελεσθεί ή ένοχη.»

Τό δικαστήριο έκρινε συναφώς ότι δεν πρέπει να γίνεται διαχωρισμός τών επί μέρους ένοχων μιας άμοτεροδαρους συμβάσεως, αλλά άναφορά στην πλέον χαρακτηριστική ένοχη πού, προκειμένου περί συμβάσεως αντιπροσωπεύσεως, είναι εκείνη του αντιπροσώπου. Άρα, άρμόδια έν προκειμένω είναι τά γαλλικά δικαστήρια, έφ' όσον ή ένοχη πρέπει να έκτελείται στόν τόπο όπου ο αντιπρόσωπος έχει τά γραφεία του, τοσούτω μάλλον καθ' όσον καμμία ρήτρα άπονομής άρμοδιότητος δεν είχε προβλεφθεί.

Κατά της άνωτέρω άποφάσεως, ή όποια παρέπεμψε την υπόθεση σε μεταγενέστερη συνεδρίαση προς συζήτηση επί της ουσίας, ο εναγόμενος ήσκησε έφεση ενώπιον του Cour d'Appel της Colmar πού τόν έδικαίωσε έν μέρος. Πράγματι, με άπόφαση της 10ης Οκτωβρίου 1978 τό Chambre Sociale του έν λόγω έφετείου επεκώρωσε την άποψη του δικάσαντος κατά πρώτο βαθμό δικαστηρίου, σύμφωνα με την όποια πρέπει να γίνει δεκτή ή ύπαρξη συμβάσεως εργαίας και, επομένως, ή καθ' ύλην άρμοδιότης τών έπιλαμβανομένων σχετικώς δικαστηρίων. Άντιθέτως, δεν δύναται να γίνει δεκτή ή

1 — Μετάφραση από τά γερμανικά.

κατά τόπον άρμοδιότητας των γαλλικών δικαστηρίων βάσει του άρθρου 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως. Πράγματι, έπ' αυτού πρέπει να προστρέξομε στις ένοχές που συνιστούν την βάση της άγωγής. Συνεπώς, έπειδή ή καταβολή των προμηθειών και των λοιπών άποζημιώσεων πρέπει να γίνει, τόσον κατά τό γαλλικό όσον και κατά τό γερμανικό δίκαιο, στην κατοικία του όφειλέτου και όχι του δικαιούχου, ό τόπος έκτελέσεως δέν δύναται υπ' αυτή την έννοια παρά να εύρίσκεται στην Όμοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας.

Μέ απόφαση που εξέδωσε επί της άναιρέσεως που ήσκησε στις 22 Δεκεμβρίου 1978 ό ένάγων στην κυρία δίκη, τό *Chambre Sociale* του *Cour de Cassation* της Γαλλίας έκρινε ότι, έπειδή στην προκειμένη υπόθεση πρόκειται για σύμβαση άντιπροσωπεύσεως, συνεπαγομένη άμοιβαίες ύποχρεώσεις, όρισμένες από τις όποιες έπρεπε να έκπληρωθούν στην Γαλλία, ό προσδιορισμός *ένός* τόπου έκτελέσεως της συμβάσεως δημιουργεί κάποιες δυσχέρειες. Για τόν λόγο αυτό άπεφάσισε να άναβάλλει την έκδοση της όριστικής άποφάσεώς του και να ζητήσει, μέ απόφαση της 2ας Άπριλίου 1981, από τό Δικαστήριο να έρμηνεύσει τό άρθρο 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως, λόγω των ιδιαίτεροτήτων που παρουσιάζει ή διαφορά της όποίας έχει επιληφθει.

Τό έρώτημα αυτό επιβάλλει την εκ μέρους μου διατύπωση των άκολουθών παρατηρήσεων:

1. Όταν πρόκειται για τόν τόπο έκτελέσεως, κατά την έννοια του άρθρου 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως, όταν δηλαδή πρέπει να προσδιορισθει ό τόπος στον όποιο ύποχρεούνται να έκτελεσθούν ειδικές συμβατικές ύποχρεώσεις, ό έπιλαμδανομένος δικαστής καλείται κατά πρώτον να λύσει ένα πρόβλημα κανόνων συγκρούσεως άρμοδιοτήτων. Όφείλει να προσδιορίσει, σε συνάρτηση μέ τούς κανόνες του

ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που εφαρμόζει, τό εφαρμοστέο επί της συμβατικής σχέσεως δίκαιο και μέ βάση τό δίκαιο αυτό να όρίσει τόν τόπο στον όποιο πρέπει να έκτελεσθούν οι ένοχές. Υπ' αυτήν την έννοια — δοθέντος ότι ή σύμβαση δέν δίδει ίδιο όρισμό της έννοιας του τόπου έκτελέσεως — άπεφάνθη τό Δικαστήριο στην υπόθεση 12/76¹ και αυτό φαίνεται ότι εξακολουθεί να ισχύει — εν πάση δέ περιπτώσει από την παρούσα υπόθεση και τις παρατηρήσεις που διευτώθησαν σχετικώς δέν έπιτρέπεται ή συναγωγή άλλων λύσεων.

Στό πλαίσιο μιας πρώτης *προσεγγίσεως* καταλήγομε προφανώς στον *χαρακτηρισμό* της έπιδικού συμβατικής σχέσεως. Είναι γνωστό εν προκειμένω ότι τά πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια έκριναν ότι έπρόκειτο περί *σχέσεως εργασίας*.

Η υπόθεση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι εφαρμοστέο τό γαλλικό δίκαιο, ήτοι τά άρθρα L 751-1 και έπόμενα του έργατικού κώδικος. Την άποψη αυτή φαίνεται ότι ύποστηρίζει και ή γαλλική θεωρία, ό εναγόμενος μάλιστα άνέφερε έπ' αυτού τό σύγγραμμα του Battifol «*Traité De Droit International Privé*», 1976, αριθ. 576. Είναι επίσης σύμφωνη μέ τά προβλεπόμενα από την σύμβαση περί του εφαρμοστέου επί των ένοχών εκ συμβάσεως δικαίου (ΑΒΙ. Νο L 266 της 9ης Όκτωβρίου 1980, σ. 1) που δέν έχει τεθεί άκόμη σε ισχύ. Πράγματι στο άρθρο 6 της εν λόγω συμβάσεως όρίζεται ότι σε περίπτωση που δέν έχει επιλεγεί τό εφαρμοστέο δίκαιο, ή σύμβαση εργασίας διέπεται από τό δίκαιο της χώρας όπου ό εργαζόμενος εις έκτέλεση της συμβάσεως, έκτελει συνήθως την εργασία του, πραιτέρω δέ όρίζει ότι ή ενδεχομένη έπιλογή του εφαρμοστέου δικαίου δέν δύναται να έχει ως συνέπεια ό εργαζόμενος να στερηθει της προστασίας που του εξα-

1 — Απόφαση της 6ης Όκτωβρίου 1976 στην υπόθεση 12/76, *Industrie Tessili Italiana Como* κατά *Dunlop AG*, *Slg.* 1976, σ. 1473.

σφαλίζουν οι αναγκαστικές διατάξεις του δικαίου, τό όποιο μόλις ανεφέρθη ώς κατ' άρχήν εφαρμοστέο.

Η έπιχειρηματολογία τόσον του έναγοντος στην κυρία δίκη όσον και της Έπιτροπής είχε ώς αποκλειστική άφετηρία την έν λόγω νομική βάση. Θεωρώ πάντως ότι ή προσέγγιση του προβλήματος περιορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο άπαραδέκτως.

Προβάλλοντας μία σειρά λόγων, τούς όποιους δέν θά άπαριθμήσω έφ' όσον δέν έναπόκειται σ' έμάς νά λύσουμε τό ζήτημα του χαρακτηρισμού, ό έναγόμενος στην κυρία δίκη άμφισβητεί κατ' ουσία την άποψη ότι πρόκειται περί σχέσεως εργασίας και ύποστηρίζει σθεναρώς ότι ή έναγων πρέπει νά θεωρηθεί ώς *ανεξάρτητος έμπορικός αντιπρόσωπος*. Αναμφισβόλως δέν δύναμαι νά έκλάβω ώς δεδομένο ότι τό ζήτημα του χαρακτηρισμού έχει ήδη λυθεί όριστικώς. Πράγματι, άφ' ενός ό έναγόμενος δέν έχει μέχρι στιγμής λόγους νά άμφισβητήσει την άναγνώριση της άρμοδιότητος των δικαστηρίων εργατικών διαφορών — δοθέντος ότι έν πάση περιπτώσει τό Cour d'Appel της Colmar δέν έδέχθη την κατά τόπον άρμοδιότητα των γαλλικών δικαστηρίων — άφ' έτέρου δέ τό Cour de Cassation, τό όποιο δέν έπελήφθη του έρωτήματος της καθ' ύλην άρμοδιότητος, ένδέχεται νά καταλήξει σέ διαφορετικό συμπέρασμα σχετικώς μέ τό θέμα του χαρακτηρισμού, στά πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως.

Είναι συνεπώς σκόπιμο τό άρθρο 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως νά μή τύχει συσταλτικής έρμηνείας, όπως συμβαίνει όταν έκκινεί κανείς μόνον από τό γεγονός ότι ή διαφορά στην κυρία δίκη άφορά σύμβαση εργασίας, αλλά νά αντιμετωπισθεί μάλλον υπό ευρύτερο πρίσμα.

2. Πρέπει επίσης νά έπιστηθεί ή προσοχή του παραπέμποντος δικαστηρίου, τό όποιο

καλείται νά προσδιορίσει, σύμφωνα μέ τούς όρους πού μόλις έθίξαμε, τον ή τούς τόπους έκτελέσεως πού λαμβάνονται ύπ' όψη γιά την έπίδικη συμβατική σχέση, χάριν της όρθής εφαρμογής του άρθρου 5 περίπτωση 1 της συμβάσεως, επί της άποφάσεως πού έξεδόθη στην ύπόθεση 14/76¹.

α) Μέ την άνωτέρω άπόφασή του τό Δικαστήριο, άφου ήκουσε τίς προτάσεις μου όπου διετύπωνά καταλλήλως έπιχειρήματα υπό την αυτή έννοια, έκρινε ότι τό άρθρο 5 περίπτωση 1 δέν δασίζεται επί της άρχής ενός *μοναδικού* τόπου έκτελέσεως, ό όποιος θά ίσχυε γιά τό σύνολο της συμβατικής σχέσεως, άλλ' ότι άποτελεί συνάρτηση της πλέον *χαρακτηριστικής* ένοχής της συμβάσεως. Ως ένοχή κατά την έννοια του άρθρου 5 περίπτωση 1 πρέπει επομένως νά έννοείται μάλλον ή ένοχή έκ συμβάσεως πού άποτελεί και τό αντικείμενο της άγωγής· πρέπει, επομένως, νά προστρέξουμε στην ένοχή πού αντιστοιχεί στό συμβατικό δικαίωμα πού συνιστά την βάση της άγωγής.

Αυτό άξίζει νά ύπογραμμισθεί δοθέντος ότι ή άπόφαση περί παραπομπής κάνει όρισμένους — πολύ σύντομους — ύπαινιγμούς πού δίδουν την έντύπωση ότι, κατά τό Cour de Cassation, προκειμένου νά τύχει εφαρμογής τό άρθρο 5 περίπτωση 1 άρκεί *όρισμένες* από τίς ένοχές της έπίδικου άμφοτεροβαρούς συμβάσεως νά έχουν έκτελεσθεί στην Γαλλία, έστω και άν δέν πρόκειται γιά έπίδικες ένοχές.

Ως πρός τά λοιπά, ή παρούσα δίκη δέν προσφέρει καμμία ένδειξη ικανή νά δικαιολογήσει έκ νέου μία γενική απόκλιση από την προμνησθείσα άρχή. Έν συνεχεία θά έξετάσω τό ζήτημα κατά πόσον ένδεικνυται κάποια τροποποίηση των καθ' έαυτών συμβάσεων εργασίας.

6) Άξίζει νά γίνει ύπόμνηση άλλων δύο σημείων της άποφάσεως αυτής:

1 — Άπόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1976 στην ύπόθεση 14/76, Εισ. Α. De Bloos SPRL κατά Société en commandite par actions Boyer, Slg. 1976, σ. 1497.

— Πρώτον, ως προς τις αντίσταθμιστικές αποζημιώσεις, κατόπιν λύσεως της συμβάσεως με την οποία παραχωρείται τό δικαίωμα πωλήσεως κατ' αποκλειστικότητα, οι όποιες καταβάλλονται για την δημιουργία πελατείας από τον αντιπρόσωπο, τό Δικαστήριο απέφασε ότι έναπόκειται στό έθνικό δικαστήριο νά διακριθώσει άν, σύμφωνα μέ τό εφαρμοστέο επί της συμβάσεως δικαιο, ή εφαρμογή περί *αύτοτελοϋς* υποχρέωσης ή *ύποκαθιστώσας* τίς μή εκτελεσθείσες συμβατικές υποχρεώσεις. Φαίνεται ότι τό Δικαστήριο έκλινε υπέρ αυτής της έκδοχής λόγω τών σοβαρών προβλημάτων πού αναφέρονται συναφώς στό βελγικό δικαιο, ή εφαρμογή του οποίου ήμφισθητέιτο τότε (πρβλ. επί παραδείγματι Vander Elst, Journal des Tribunaux, 1976, σ. 733 έπ.). Είμαι τής γνώμης, πάντως, ότι στην υπό κρίση υπόθεση, δέν πρόκειται περί αυτού, λαμβανομένων υπ' όψη τών δικαίων για τά όποια πρόκειται. Στο γαλλικό κυρία δικαιο, φαίνεται ότι είναι σαφές — και υπ' αυτή την έννοια πρέπει νά έννοηθουν οι παρατηρήσεις του έναγομένου — ότι τά δικαιώματα πού αναγνωρίζει ο εργατικός κώδικας μετά από καταγγελία συμβάσεως έμπορικής αντιπροσωπείας δέν είναι αύτοτελή δικαιώματα, άλλ' ύποκαθιστούν τά αρχικά συμβατικά δικαιώματα, στά όποια αντιστοιχούν οι κύριες υποχρεώσεις του εργοδότη. Για τόν λόγο αυτό δέν συντρέχει έδώ λόγος νά έπιμείνω περισσότερο επί του σημείου εκείνου της απόφασως 14/76, τό όποιο — όπως απέδειξε ή Έπιτροπή — προεκάλεσε διαμάχες, ουτε νά εξετασθεί επί παραδείγματι, τό ζήτημα κατά πόσον σκέψεις, στίς όποιες επανέρχομαι άμέσως, δύνανται νά οδηγήσουν σέ άπεμπόληση της θέσεως αυτής, ήτοι στό νά θεωρήσομε σέ παρόμοια περίπτωση ως όμοια προς *συμβατικά* δικαιώματα *όλα* τά δικαιώματα, άκόμη και άν δέν συνδέονται προς την εκτέλεση της συμβάσεως αλλά προς παροχές ύποκαταστάσεως υπό ευρύτερη έννοια. Είμαι πεπεισμένος ότι σοβαροί λόγοι συνηγορούν υπέρ της άπόφως αυτής.

— Δεύτερον, μέ την έν λόγω άπόφαση διευκρινίζεται ότι προκειμένου περί δια-

φοράς ως προς τίς συνέπειες έκ της παραβάσεως συμβάσεως, μέ την οποία παραχωρείται τό δικαίωμα πωλήσεως κατ' αποκλειστικότητα έκ μέρους του παραχωρήσαντος τό δικαίωμα, συνέπειες όπως ή καταβολή αποζημιώσεως ή ή λύση της συμβάσεως, ή συμβατική ύποχρέωση του παραχωρήσαντος τό δικαίωμα στην οποία πρέπει νά ανατρέξομε είναι εκείνη της όποιας προβάλλεται ή μή εκτέλεση και κατά συνέπεια αυτή όφείλει νά καθορίσει την άρμοδιότητα του δικαστού του τόπου εκτελέσεως. Αυτό εκφράζει την άποψη πού συνίσταται στην άποφυγή πλειόνων κατά τόπον άρμοδιών δικαστηρίων και συναγεται σαφώς και από ένα άλλο άποσπασμα της απόφασως όπου τονίζεται ρητώς ή ανάγκη «νά άποφεύγεται κατά τό μέτρο του δυνατού τό ένδεχόμενο πλειόνων άρμοδιών δικαστηρίων επί της αυτής συμβάσεως» (ένατη έως ένδέκατη σκέψεις). Μέ τίς προτάσεις μου είχα ταχθεί μέ την άποψη αυτή, άποδεχόμενος την άποψη της Έπιτροπής, και είχα προτείνει ρητώς νά δοθεί ή έρμηνεία του άρθρου 5 περίπτωση 2 σύμφωνα μέ τόν βασικό στόχο της συμβάσεως, υπό την έννοια ότι επί πλειόνων υποχρεώσεων πού ο ένας από τούς συμβαλλομένους υπέχει έκ της συμβατικής σχέσεως, πρέπει νά γίνεται άναφορά στην *κυρία ένοχή*. Στην υπό κρίση υπόθεση τό Δικαστήριο θά ήδύνατο, προκειμένου νά άποσαφηνίσει και ένδεχομένως νά διευρύνει την νομολογία έκ της απόφασως 14/76, μάλιστα δέ κατ' έμέ θά όφειλε νά προσβάλει μέ την αναγκαία σαφήνεια την έν λόγω αρχή περί της σπουδαιότητας της κυρίας ένοχής του έναγομένου.

3. Μολοντί δέν έναπόκειται σέ έμας νά άποφανθούμε τώρα επ' αυτού, οι άνωτέρω ένδείξεις δύνανται νά έχουν ως συνέπεια, όσον άφορά την διαφορά στην κυρία δίκη, ότι τά ένώπιον του δικαστηρίου προβληθέντα δικαιώματα πρέπει νά θεωρηθουν ότι έχουν ως τόπο εκτελέσεως την Γαλλία και ότι έμπίπτουν, συνεπώς, στην άρμοδιότητα τών γαλλικών δικαστηρίων.

Είναι γνωστόν ότι ο ενάγων ζητεί ουσιαστικώς την καταδίκη του έναγομένου στην καταβολή προμηθειών και αποζημιώσεων λόγω μη τηρήσεως της προθεσμίας απολύσεως, λόγω απωλείας πελατείας, και προς αποκατάσταση για την άδικαιολογήτως διακοπείσα συμβατική σχέση. Έπομένως, εν μέρει πρόκειται για την εκτέλεση της συμβάσεως (καταβολή των προμηθειών, εκκαθάριση ενός «έσωτερικού λογαριασμού» που απέβλεπε στην εξασφάλιση του ενάγοντος ως προς την κατάσταση των εισπράξεων και τις απαιτήσεις του) και εν μέρει για αιτήματα λόγω μη εκτελέσεως της συμβάσεως (άποδοχές χρόνου άδειας, αποζημίωση λόγω μη τηρήσεως της προθεσμίας απολύσεως και αποζημίωση λόγω παρανόμου μονομερούς λύσεως της συμβατικής σχέσεως).

Ός προς τις πρώτες υποχρεώσεις, από όσα εξετέθησαν δύναται να δημιουργηθεί ή εντύπωση ότι πρέπει να εκπληρωθούν στην Γαλλία, εν πάση περιπτώσει αν υποτεθεί ότι πρόκειται για *σύμβαση εργασίας*. Υπενθυμίζω επ' αυτούς τις παρατηρήσεις που κατέθεσε ο ενάγων, και που τεκμηριώνει με αναφορές στην νομολογία και κατά τις οποίες οι μισθοί καταβάλλονται κατά το γαλλικό δίκαιο στον τόπο όπου εξετελέσθη ή εργασία και ότι περαιτέρω οι μισθοί των περιοδευόντων καταβάλλονται στην κατοικία τους, στην περίπτωση δέ αυτή απαιτείται πληρωμή με τραπεζική επιταγή ή μεταφορά όταν ο μισθός υπερβαίνει ορισμένο ποσό, γεγονός που σημαίνει ότι κανονικά ή ενοχή εκτελείται στον τόπο κατοικίας του μισθωτού.

Οι αυτές άρχές θά έπρεπε να τυγχάνουν εφαρμογής και επί των αιτημάτων που στηρίζονται στην μη εκτέλεση (αποζημίωση λόγω καταγγελίας της συμβατικής σχέσεως, αποζημίωση λόγω μη τηρήσεως της προθεσμίας απολύσεως), έφ' όσον θεμελιώνονται επί της υποχρεώσεως του έναγομένου να μη παρενοχλεί τον ενάγοντα κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων του και ως προς τό σημείο αυτό, προδήλως ως

τόπος εκτελέσεως δύναται να ληφθεί υπ' όψη μόνο ή χώρα όπου ο ενάγων όφείλει να άσκει τις δραστηριότητες αυτές. Παραπέμνω συναφώς στο προαναφερθέν άρθρο του Vander Elst, καθώς και στην δελγική νομολογία (άπόφαση του Cour d'Appel της Mons της 3ης Μαΐου 1974, άπόφαση του Cour de Cassation της 6ης Απριλίου 1978, άπόφαση του Cour d'Appel της Λιέγης της 12ης Μαΐου 1977 που άναδημοσιεύονται στο Nachschlagewerk der Rechtsprechung zum Gemeinschaftsrecht (Ευρετήριο νομολογίας κοινοτικού δικαίου) σειρά D, Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 άρθρο 5).

Αν υποτεθεί ότι ή άνωτέρω άποψη είναι όρθή — τελικώς εναπόκειται στον έθνικό δικαστή να άποφανθεί επ' αυτού, ό όποιος και καλείται ν' άποφασίσει επί των άντιρρήσεων του έναγομένου κατά τις οποίες ό ενάγων έζήτησε να του εφαρμοσθούν οι εφαρμοστέες στους γερμανούς άντιπροσώπους προϋποθέσεις άμοιβής και να εισπράττει τις άποδοχές του σε γερμανικά μάρκα αυτό θά έσήμαινε πράγματι συμμόρφωση προς άπόφαση του Cour d'Appel της Angers της 29ης Ιανουαρίου 1980 που ανέφερε ή Έπιτροπή και που άφορούσε άνάλογη διαφορά. Αυτό ισχύει τουλάχιστον κατά τό μέτρο που ή άπόφαση λαμβάνει ως άφετηρία την άρχή ότι οι εν λόγω υποχρεώσεις πληρωμής άντικατέστησαν τις μη εκτελεσθείσες συμβατικές υποχρεώσεις και ότι τά αιτήματα περί καταβολής αποζημιώσεως λόγω μη τηρήσεως της προθεσμίας απολύσεως και λόγω απωλείας πελατείας, καθώς και περί άνορθώσεως της ζημίας στηρίζονται στην μη εκπλήρωση της υποχρεώσεως τηρήσεως της συμβάσεως. Αντιθέτως, αν ληφθεί υπ' όψη ή νομολογία του Δικαστηρίου, καθίσταται άμφίβολη ή άποδοχή της σκέψεως που άνευρίσκεται στην προαναφερθείσα άπόφαση, σύμφωνα με την όποία οι άγωγές περί καταβολής προμηθειών και άντισταθμιστικών αποζημιώσεων άποδοχών χρόνου άδειας έχουν ως βάση την μη εκπλήρωση υποχρεώσεων που συνιστούν την άντιπαροχή της παρασχεθείσης εργασίας και ότι πρέπει να γίνει δεκτός ως τόπος εκτελέσεώς τους ό τόπος εργασίας.

Επί πλέον, τό προτεινόμενο σχήμα ανταποκρίνεται στην ευχή που εκφράζεται στην έκθεση Jenard κατά τόπον αρμόδιο δικαστήριο νά είναι τό δικαστήριο του κράτους, τό δίκαιο του οποίου διέπει τήν επίδικη συμβατική σχέση.

4. Τέλος, ως μου επιτραπεί πάντως, όπως τό προανήγγειλα, νά επανέλθω στό ζήτημα άν και κατά πόσον, τουλάχιστον ως προς τήν σύμβαση εργασίας, δέν είναι σκόπιμο νά αντιμετωπισθεί μία σαφής μεταστροφή τής νομολογίας που καθιέρωσε ή απόφαση 14/76.

Η Έπιτροπή διετύπωσε έν προκειμένο ορισμένες σκέψεις. Έννοει προφανώς νά προσδιορίζει ένα κέντρο βάρους ως προς τίς έννομες σχέσεις αυτού του υπό κρίση είδους και νά καθορίζει μέ τόν τρόπο αυτό και μόνον — ό τόπος στον οποίο πρέπει νά εκτελεσθεί ή εργασία και του οποίου εφαρμόζονται οι αναγκαστικές διατάξεις πρέπει νά είναι καθοριστικός — τόν τόπο εκτέλεσεως κατά τήν έννοια του άρθρου 5 περίπτωση 1, νά στηρίζεται δηλαδή σε ένα μοναδικό τόπο εκτέλεσεως για τό σύνολο τής συμβατικής σχέσεως. Αυτό θά επέτρεπε νά εδραιωθεί, τουλάχιστον στην σφαίρα του εργατικού δικαίου, ή άποψη σύμφωνα μέ τήν οποία ενδιαφέρει ή πλέον χαρακτηριστική ένοχή τής συμβάσεως και ή και' ανάγκη συναγωγή έξ αυτής ως αρμόδιου του δικαστηρίου του τόπου εκτέλεσεως.

Λόγω πάντως, τής σημερινής καταστάσεως του δικαίου έχω τή γνώμη, ότι ή άποψη αυτή, δέν δύναται εύχερως νά υποστηριχθεί.

Πρέπει δεδαίως νά παραδεχθώ ότι στην έκθεση Jenard, ή οποία έχει άναμφιδόλως

σημασία για τήν έρμηνεία τής συμβάσεως, αναφέρεται ότι τά *ειδικά προβλήματα* που δημιουργούνται από τίς συμβάσεις εργασίας αντιμετωπίστησαν κατά τήν σύνταξη τής συμβάσεως, υπογραμμίζει μάλιστα ότι «είναι εύκταίο στό μέτρο του δυνατού οι διαφορές έκ συμβάσεως εργασίας νά φέρονται προς έκδίκαση ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους, τό δίκαιο του οποίου διέπει τήν σύμβαση». Είναι, άρα, αδύνατον νά άγνοήσω ότι ή σύμβαση *δέν περιέλαβε* τήν διάταξη που προέβλεπε τό προσχέδιο συμβάσεως και που επί υποθέσεων έκ συμβάσεως εργασίας άποκλειστικώς αρμόδια καθίσταντο τά δικαστήρια του συμβαλλομένου κράτους όπου εύρίσκετο είτε ή ενδιαφερομένη έγκατάσταση είτε ό τόπος όπου έπρεπε νά εκτελεσθεί ή εργασία. Αντιθέτως, ή έκθεση αναφέρει ρητώς ότι δέν έθεωρήθη σκόπιμο νά περιληφθούν κανόνες περί αρμοδιότητας στην σφαίρα του εργατικού δικαίου και αυτό προφανώς έν όψει των εργασιών τής Έπιτροπής τής ΕΟΚ για τήν έναρμόνιση τής εφαρμογής των κανόνων του εργατικού δικαίου εντός των Κρατών μελών· άκόμη ή έκθεση αναφέρει ρητώς ότι επί των συμβάσεων εργασίας εφαρμόζονται οι *γενικοί κανόνες* τής συμβάσεως και ότι, όπως άπεδείχθη ήδη μέ τήν απόφαση 14/76, οι κανόνες αυτοί είναι άσυμβίβαστοι προς τήν θεωρία σύμφωνα μέ τήν οποία, έν όψει του άρθρου 5 περίπτωση 1, ενδιαφέρει ή πλέον χαρακτηριστική ένοχή. Τέλος, οιαδήποτε άπομάκρυνση είναι άνέφικτη, δεδομένου ότι έν τώ μεταξύ έχομε στην διάθεσή μας τό κείμενο τής συμβάσεως περί του εφαρμοστέου επί των ένοχων έκ συμβάσεως δικαίου που δέν έτέθη άκόμη σε ίσχύ. Η έκθεση Jenard αναφέρει σχετικώς (ΑΒΙ. C 59, τής 5ης Μαρτίου 1979, σ. 24):

«Μετά τήν ολοκλήρωση των εργασιών στα πλαίσια τής Έπιτροπής, οι διατάξεις τής συμβάσεως δύναται νά τροποποιηθούν είτε μέ τήν σύναψη προσθέτου πρωτοκόλλου, είτε μέ τήν κατάρτιση συμφωνίας ρυθμίζουσας τό σύνολο των έκ συμβάσεων εργασίας προβλημάτων.»

5. Για τούς άνωτέρω λόγους προτείνω νά δοθεῖ ἡ ἀκόλουθη ἀπάντηση στό προδικαστικό ἐρώτημα πού υπέβαλε τό γαλλικό Cour de Cassation:

Τό ἄρθρο 5 περίπτωση 1 τῆς συμβάσεως πρέπει νά ἐρμηνευθεῖ ὑπό τήν ἔννοια ὅτι ἐπί ἀμφοτεροβαρῶν συμβάσεων δέν πρέπει νά καθορίζεται ἓνας τόπος ἐκτελέσεως σέ συνάρτηση μέ τήν πλέον χαρακτηριστική ἐνοχή τῆς συμβάσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως νά γίνεται ἀναφορά στήν ἐνοχή πού συνιστᾷ τήν βάση τῆς ἀγωγῆς. Ὅταν πρόκειται γιά αἰτήματα λόγω παραβάσεως συμβατικῶν ὑποχρεώσεων, πρέπει νά γίνεται ἀναφορά στήν ὑποχρέωση, ἢ μή ἐκτέλεση τῆς ὁποίας προβάλλεται. Ἄν προβάλλονται περισσότερες ἀπαιτήσεις πού ἀπορρέουν ἀπό τήν αὐτή συμβατική σχέση, πρέπει νά καθορίζεται ἡ ἀντίστοιχη *κυρία ἐνοχή* τοῦ ἐναγομένου κατά τό ἐφαρμοστέο ἐπί τῆς συμβάσεως δίκαιο· ὁ κατά τό δίκαιο αὐτό τόπος ἐκτελέσεως καθορίζει ἐν συνεχείᾳ τό κατά τόπον ἀρμόδιο νά ἐπιληφθεῖ τέτοιας ὑποθέσεως δικαστήριο.